

Acció de les associacions cíviques en la protecció del territori de la Catalunya del Nord: aspectes patrimonials i mediambientals

A l'Estat francès, així com a altres països, amb eficiències molt variables, la legislació inclou cada vegada més disposicions que contribueixen, almenys formalment, a la protecció del patrimoni i del medi ambient. Però les lleis no s'apliquen ja que els que haurien de fer-ho, com els prefectes dels departaments, no ho fan, sovint per no molestar els consells elegits de les col·lectivitats territorials (regions, departaments, comunitats de municipis, municipis). Un exemple: el prefecte dels Pirineus Orientals no va contestar la creació de la zona comercial d'Ur (amb el supermercat Carrefour) contrària a la llei Muntanya. Les associacions es van avisar massa tard d'aquesta malifeta. Molt sovint, per tal de fer aplicar les lleis i altres normatives, els ciutadans, sols, o agrupats al si d'una associació, han d'actuar amb mitjans diversos: peticions, manifestacions, campanyes de premsa, anar al tribunal (administratiu, i, a cops, penal). Feines feixugues, benèvols i no sempre assegurades d'una sortida favorable.

A la Catalunya del Nord, com també a la resta de l'estat, la creació d'associacions va ser molt sovint conjuntural. Un monument o un conjunt arquitectural notable pot ser amenaçat de destrucció o d'alteració per projectes immobiliaris. Un paratge natural amb alt valor paisatgístic i/o una rica biodiversitat pot desaparèixer si es concreten projectes immobiliaris o d'infraestructures. Cal reaccionar i argumentar, sobretot quan les lleis s'han deixat de banda. Cal ser vigilant per a detectar les mancances oficials o els projectes destructors.

La més antiga, i sempre molt activa associació d'aquest tipus a la Catalunya del Nord és l'**Associació Charles-Flahault**, fundada el 1944 quan la guerra encara no havia acabat. Porta el nom d'un especialista (1852-1935) de les ciències de la vida i de la terra que va contribuir a l'edificació de l'ecologia científica i va actuar

Andreu Balent,
historiador i president
de l'APPMQ/APPMC

bastant a la Catalunya del Nord, on va formar deixebles a la Universitat de Montpeller. Al principi, es va comprometre molt en favor de l'economia agropastoral de muntanya, als boscos i la repoblació forestal. Ben aviat, nogensmenys, es va interessar per la micologia. Però els anys 1970 va ampliar el seu compromís mediambiental i va ser la promotora de gairebé totes les reserves naturals de la Catalunya del Nord. Arreplegant defensors del medi ambient, entre els quals eminents especialistes d'unes disciplines arrelades a l'estudi de la natura, Charles-Flahault participa en l'elaboració d'estudis que donen a conèixer en profunditat el medi ambient nord català. També participa, amb altres associacions, a manifestacions per la protecció de tal o tal lloc o espai naturals amenaçats. S'afegeix, a cops, a accions judicials, com per exemple, prop de la justícia administrativa en contra del PLUI (Pla local d'urbanisme intercomunal) de la comunitat de municipis de Pirineus-Cerdanya.

Les associacions cíviques es van desenvolupar a partir dels anys 1960, quan es va constatar que el patrimoni era tot sovint malmès. Per aquest motiu, el malaguanyat Pere Ponsich (1912-1999) va ser a l'origen de l'ASPAHR, l'**Associació per la protecció del patrimoni artístic i històric del Rosselló**: s'ha d'entendre que la seva competència territorial estatutària abastava — i abasta sempre — el conjunt del territori dels Pirineus Orientals (als anys 1960, però, s'utilitzava *Rosselló* per tal de designant el conjunt de les comarques de la Catalunya del Nord). La feina de protecció i concientització de l'ASPAHR fins als anys 1990 va ser considerable. L'associació, per cert, va caure en una vida letàrgica fins a desaparèixer de fet del panorama associatiu nord-català. Va conèixer una revifalla a partir dels anys 2015-2016 amb les actuacions destructores del patrimoni del Perpinyà antic, decidides per la municipalitat del *maire* Jean-Marc Pujol. Van començar amb l'enderroc, el desembre de 2015, del presbiteri (final del *xix*, però valuós d'un punt de vista arquitectònic) del convent de la catedral de Sant Joan, continuant amb el, parcial, del convent Sant Salvador (segle *xiii*) de les canongesses augustinianes (2016-2017). L'enderroc de cases, sovint medievals, de l'antic barri Sant Jaume va ampliar la mobilització ciutadana. Per aquest motiu es va decidir tornar donar vida a l'ASPAHR. El 2017, una assemblea general va votar nous estatuts i elegí una nova cúpula directora. D'ençà aquesta data, l'ASPAHR actua per la preservació de llocs patrimonials de la Catalunya del Nord, la llista de la qual seria massa llarga. Va adquirir la major part de la capella romànica de Sant Martí i Santa Creu del conjunt medieval de Tatzó d'Avall (municipi d'Argelers). És també propietària de la taula romànica de l'altar major de Sant Miquel de Cuixà (municipi de Codalet) i del conjunt fortificat (segona meitat del segle *xix*) d'Engràcia (municipis d'Arles i dels Banys d'Arles, Vallespir). Als seus estatuts, l'ASPAHR va afegir la protecció dels patrimonis immaterial i natural que no eren presents en la versió inicial dels seus estatuts. L'ASPAHR, participa també manifestacions de protesta o de sensibilització amb temàtiques patrimonials o mediambientals. Afegim que rep, a la vegada, adhesions individuals i d'associacions patrimonials d'abast local.

L'associacionisme que es va desenvolupar a la Catalunya del Nord, a partir dels anys 1980, seguint l'exemple d'aquestes dues precursors, ho va fer segons dues modalitats:

- Associacions en el marc de la llei de 1901 que defineix el concepte mateix d'associació, i preveu que poden tenir personalitat jurídica si tenen estatuts amb dipòsits d'aquests a prefectures departamentals o, a cops, a sots prefectures (als Pirineus Orientals a la prefectura de Perpinyà, a l'excepció del districte de Prada, que ho fa a la sots-prefectura d'aquesta vila.
- Associacions *de fet*, sovint autodesignades com a *col·lectius*, que no tenen estatuts dipositats i sense capacitat, per accions prop de tribunals.

Les de la primera categoria solen ser d'abast comunal o a cops pluricomunals (és el cas de l'**Associació per la protecció del patrimoni i de la memòria col·lectiva de la vall de Querol**, que té competència per tres municipis: la Tor de Querol, Porta i Portè). No farem aquí la llista de totes les que actuen en el territori nord català. Assenyallem, per exemple, el cas del municipi d'Argelers de la Marenda, on quatre associacions o col·lectius proven conjuntament impedir projectes turístics o d'urbanitzacions en un municipi víctima, des de fa molts anys, d'un creixement urbà fort, destructor del medi ambient i, a cops, del patrimoni.

També aquestes associacions poden ser d'abast departamental. És el cas de les ja esmentades ASPAHR i Charles-Flahault. S'hi ha d'afegir també la **Frene 66 (Fédération pour les espaces naturels et l'environnement des Pyrénées-Orientales)**, fundada el 1997, molt activa i eficaç en l'àmbit jurídic (va obtenint molt sovint èxits contundents) però present també a manifestacions o mobilitzacions convocades conjuntament amb altres associacions de tota mena (a cops s'afegeixen sindicats o partits polítics). És afiliada a la **FNE** (vegeu més baix) i recull adhesions individuals i d'associacions locals. Esmentarem també **Bien vivre en Pyrénées catalanes (BVPC)**, fundada el 2018, que té per marc geogràfic d'actuació el territori del parc natural regional dels Pirineus catalans, és a dir 62 municipis de la Cerdanya francesa, del Capcir i de bon tros del Conflent (tota la seva part occidental), amb pics emblemàtics com el Carlit, Campquerdós, Peric, Madres, Puigmal, Gegant (Bastiments) i Canigó. Va participar a diverses mobilitzacions i també va actuar judicialment amb una victòria contundent ocorreguda després de la diada de Sant Pere de Rodes: la cort administrativa d'apel·lació de Tolosa va anul·lar parcialment (25 d'abril de 2024) el PLUI (*Plan local d'urbanisme pluricommunal*) de la comunitat de municipis de Pirineus Cerdanya, que arreplega 19 municipis. S'han així invalidat les UTN (*unité touristique nouvelle* de Porta (Pas de la Casa, cantó francès i d'Er (Puigmal). Es pot afegir **Bien vivre en Vallespir**, sorgida el 2019, quan es va plantejar de construir una variant amb un viaducte gegantí sobre el Tec prop de Ceret, projecte que ignorava riques terres agrícoles i les ripisilves del riu teòricament protegides com a medi natural remarcable. També s'havia d'enderrocar un mas històric: així es conjuminava, a la vegada, els dos aspectes, el patrimonial i el mediambiental.

Les de la segona categoria solen ser comitès o col·lectius que es creen per fer cara a una problemàtica nova que necessita una mobilització per tal de desenvolupar accions concretes. A les lluites tot sovint s'afegeixen associacions declarades en el marc de la llei de 1901. A Codalet (Conflent) el col·lectiu **Codal'Terre** es va crear el 2020 en contra d'un projecte d'urbanització iniciat pel municipi al detriment d'unes terres agrícoles d'un gran

valor agronòmic. La seva actuació va coagular altres iniciatives associatives conflentines i va ser a l'origen de manifestacions importants, a partir de 2021.

Esmentarem aquí breument les organitzacions locals d'associacions regionals o estatals (com, per exemple, la poderosa **France nature environnement** -FNE- a la qual, però, s'adhereixen, com a persones morals, associacions nord-catalanes locals o departamentals, d'altra banda perfectament autònomes; o encara la delegació departamental de **Mountain Wilderness France**, que participa en lluites d'àmbit nord-català i que manté relacions estretes amb **Mountain Wilderness Catalunya**, amb qui organitza accions comunes.

Des dels anys 1970, el conjunt de les lluites patrimonials o mediambientals seria massa llarg per presentar la llista i la cronologia en el marc d'aquesta breu síntesi. D'ençà la segona meitat dels anys 2010, hi ha una creixuda de les mobilitzacions ciutadanes en contra de projectes destructors del patrimoni i/o del mediambient. En aquest procés de conscienciació, les associacions, el nombre de les quals va créixer considerablement, juguen un paper cabdal. Els partits polítics i la gran majoria dels consistoris municipals o pluricomunals (les relativament noves comunitats de municipis) han de tenir en compte les seves propostes, encara que, tot sovint, els deneguen qualsevol competència, ja que, diuen, no són legitimades pel sufragi universal. Dels procediments judicials que inicien, les associacions treuen, a vegades, molta satisfacció, ja que els magistrats reconeixen la pertinència de llurs arguments. Però tot i això, cal ser molt vigilant per fer respectar les decisions dels jutges administratius o penals. Les manifestacions que convoquen en contra de projectes concrets tenen cada vegada més èxit i arrepleguen cada cop més gent. Això és un motiu d'esperança, encara que el moviment associatiu ha de ser cada cop més vigilant si, en aquests temps del rescalfament climàtic, volen imposar el canvi de tarannà de la majoria de les assemblees d'unes col·lectivitats territorials que desenvolupen projectes del *món d'ahir*.